

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA KOMPETENSIYANING MAZMUN,
MOHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA LINGVISTIK KOMPETENSIYA
ASOSLARI.**

I.Ixlasov

*Qoraqalpog'iston Respublikasi «Pedagogik mahorat markazi» «Maktabgacha,
boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari» kafedrası katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Bu maqolada o'quvchilarda og'zaki va yozma nutq ko'nikmasini, ijodiy fikrlash malakasini, lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish haqida so'z etilgan.

Tayanch so'zlar: Lingvistika, lingvistik kompetensiya, ta'lim, kompetentlik.

Annotation. This article is about the development of students' oral and written speech skills, creative thinking skills, and linguistic competencies.

Keywords: linguistics, linguistic competence, education, competence.

Аннотация. В данной статье говорится о развитии у учащихся навыков устной и письменной речи, навыков творческого мышления, лингвистических компетенций.

Ключевые слова: лингвистика, лингвистическая компетентность, образование, компетентность.

Maktab ta'limi, shuningdek, boshlang'ich ta'lim tarkibini shakllantirish va belgilashda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni qo'llab-quvvatlash juda muhimdir, chunki psixologiya va pedagogika fanlari "kompetentlik" va kompetensiya tushunchalari bilan ish olib boradi.

Bir qator tadqiqotchilar (V. A. Bolotov, V. S. Lednev, M. V. Ryzhakov, V. V. Serikov va boshqalar) "kompetentlik" va "kompetensiya" to'plamlarida sinonimlik

yondashuvlarni qo'llab-quvvatlaydilar va o'larni bir-birining o'rniga ishlatishni ma'qullashadi. Boshqa olimlar (I. A. Zimnaya [3], O. M. Mutovskaya, A. V. Xutorskaya, S. Ye. Shishov va boshqalar) bu to'siqlarni bir-biridan ajratish kerak, degan fikrda.

Bu qoyda esa o'quvchilarda lingvistik kompetensiyani shakllantirish uchun tadqiqot qilishi zarur bo'lgan terminning bir bo'lagi sifatida ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan zarurli vazifadir.

Ona tilini o'qitish metodikasida, ayniqsa boshlang'ich sinflarda, kompetensiyaga asoslangan yondashuv tezda qo'llanilmadi. Sababi lingvistik kompetensiya va uning tarkibiga kiradigan individual kompetensiyalarni, shuningdek, lingvistik kompetensiyalarni qanday qilib ajratish kerakligini yetarli darajada aniq tushunmaslik edi.

Diyarli, lingvistik kompetensiya - oddiy komponentlarni: lingvistik, lingvokultural, kommunikativ-so'zlash va qadiriyaat-munosabatni birlashtirgan sintetik tushuncha ekanligi aniqlandi. Ushbu tarkibiy bo'linmalarni aniqlash til kursining barcha bo'linmalarini o'rganishda ta'lim masalalarini maqsadli hal qilish va har bir kompetensiyaning manosi o'zlashtirish imkonini beradi.

Bugungi kunda lingvistik kompetensiya odatda oquvchilarning sozlashuv harakatlari orqali korsatiladigan narsalarni tushunish va ulardan foydalanish qobiliyati sifatida tushuniladi.

Shu bilan birga, bugungi kungacha maktab boshlang'ich maktab o'quvchilarining lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishda kompetensiyani maksimal darajada samarali qo'llash imkoniyatini berishga asoslangan ba'zi bir muhim masalalar hal etilmagan.

Asli muammo shunda, ona tili bolalar uchun qiyin o'quv fani hisoblonadi lekin o'sha paytda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan aloqa, bilish quroli, shu bilan birga, har bir bolaning ijtimoiy va madaniy rivojlanishi uchun muhim hisoblonadi. Boshlang'ich maktab o'quvchilarining rivojlanishiga ta'sir o'tkazishi, shu bilan

birga, yozuv ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlangan nutq so'zlashni rivojlantirishga ko'maklashishi kerak.

Demak boshlang'ich sinf o'quvchilarga ona tilini o'rgatishning tepada ko'rsatilgan muammoli tomanlari boshlang'ich sinf o'quvchilarga bu tilni o'zlashtirish imkoniyatini berish o'qitishning usul va qurollarini izlash zarurligi ifodalaniladi.

Bu qurollardan biri tilshunoslik bo'lib, u bolalarga ona tilining maqsadi to'g'risidagi savollarga javob olish, ona tilining til boyligini ko'rish, o'ning "sirlarini ochish", o'z ona tilini to'liq o'zlashtirish zarurligini tushunish imkoniyatini beradi va o'larning ona tilini va lingvistik kompetensiyani o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini rivojlantiradi.

Tilshunoslik umumiy ilmiy kontekstlarda, maktab talimi kontekstlarda da filologiyaning bir tarmog'i emas. "Til ilimi" tushunchasi lingvistik so'zliklarda yoq, lekin faol ishlatiladi. Lingvistik adabiyotlardan orfografiya (M. V. Panov), stilistika (I. B. Golub, D. E. Rozental), leksikologiya (V. D. Devkin) va boshqalarga tegishli kitoblarni ushiratish mumkin.

Olim, metodistlar va maktab o'qituvchilari bu kontsepciyadan faol foydalanadi, filologiya bo'yicha qo'shimcha kurslar va talim dasturlarini yaratadi.

Adabiyotlarni analiz qilish natijasida "til bilimi" ini tushunishning ikki turi bor ekanligini ko'rish mumkin.

Birinchidan, til bilimi harxil lingvistik hodisalarni ifodalaydi. Shunday qilib, V. D. Devkinning kitobida. "Ko'ngilachar leksikologiyasi" qisqa hangomalar, dialoglar, musiqalarni o'z ichiga oladi, o'lar qanday da shaklda so'z oyinlari bilan bog'liq shaklda tuzilgan.

Ikkinchidan, o'qituvchilar til bilimini maktab o'quvchilari uchun ilmiy til bilimi asoslarini o'zlashtirish quroli dep ataydi, bu o'quvchilarning o'zlashtiriyatgan materialiga qiziqishini va o'ni o'zlashtirishini taminlaydigan, ko'pincha oyin formasida tavsiya etilgan lingvistik bilimlar kompleksi hisoblanadi.

Yoqarida aytib o‘tilganidek, maktab tálimi tizimi hozirda faol modernizaciya qilinmaqta va bu jarayon odatda dasturiy deb ataladigan tizimning ijobiy tajriyasini hisobga olgan holda qurilgan, sifat tamonidan boshqacha, innovacion rivojlanish strategiyasiga o‘tishni bildiradi.

Innovacion rivojlanish hamiysha didaktika va oqitish usullari, tálím nazariyasi va amaliyotidagi mazmunli va texnologik o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Bugungi kunda biz dasturiy o‘quv jarayonining tadqiqot xarakterini kuchaytish va talabalarning tadqiqot faolligi ko‘lamini orttirish orqali qanday optimallashtirilib otirganligini nazorat qilishimiz mumkin.

Shu bilan birga, atab o‘tish kerak, pedagogik innovაციyalar dasturiy tálím tizimini yonaltirgan asosiy princip - insonparvarlik principi asosida joriy qilinmaqta. Haqiqattan da, hozirgi barcha innovაციyalar o‘quvchilarni maksimal darajada faollikga chaqiradigan tálím texnologiyalarini joriy qilish atrofida jamlangan va bu bo‘yicha ona tili va boshqada fan sohalari, o‘quv intizomi sifatida bunnan tashqari emas.

Zamonaviy psixologik, pedagogik va stilistik adabiyotlarda da umumiy ilmiy va bo‘lak didaktik tadqiqotlarda da qollaniladigan kompetensiya tushunchasi keng qo‘llaniladi. Bu maqala mavzusi doirasida biz til yoki lingvistik kompetensiya to‘g‘risida so‘z boshlar ekanbiz. “Lingvistik kompetensiya” termini Birinchi marta o‘tgan asr o‘rtalarida amerikalik filolog N. Xomskiy tamonidan ishlab chiqilgan va ilmiy jarayonga kiritilgan.

O‘ning fikriga ko‘ra, lingvistik kompetensiya "o‘zlashtirilgan til belgilari va o‘larni bog‘lash qoydalari yordamida cheksiz muxdordagi lingvistik tomondan to‘g‘ri gaplarni tushinish va yaratish qobiliyati - o‘z nutqida maxsus bir, asosan lingvistik ischanglikni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan qobiliyat hisoblanadi.

N. Xomskiy kontseptsiyasi yana o‘ning lingvistik kompetensiyaning manosini tushinishi faqat tamonlarni balki raqiblarini ham topti. Masalan, N. Xomskiyning amerikalik hamkasbi D. Xims lingvistik kompetensiya tushunchasining bunday

tahriziga fikr yuritib, to'g'ri aytib o'tti., "Foydalanish qoydalari bar, o'larsiz grammatika qoydalari foydasiz hisoblanadi." D. Xims nutq faoliyati vaziyatga bog'liqligini, shu sababli har bir aniq vaziyatda gaplarni ishlab chiqarish va tushunish grammatika qoydalari bilan emas, balki so'zlardan foydalanish qoydalari bilan tartibga solinishiga ahamiyat qaratgan. Shunday ekan, lingvistik kompetensiya tushunchasi keng tahriz qilindi, unga D. Xims umumiy qoyda asosida tushiniladigan kommunikativlik kompetensiya nomini berdi.

Demak, maktab oldida kishi maktab o'quvchilarining lingvistik kompetensiyasini rivojlantirish va yengillashtirish vazifasi turibdi, bu bir necha yonalishlarda amalga oshiriladi: so'zlikni yangi leksik qatlamlar bilan boyitish, frazeologik so'zlikni faollashtirish, sinonimlik strukturalar rezervini boyitish, ongli turda o'zlashtirish. morfologik mantiqiy normalar, boshqarish normalari, tavsiyalar turlarining har xilliligi va o'larning sxemalarini o'zlashtirish sanaladi.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Аникеева Н.П. Воспитание игрой: кн. для учителя. М.: Просвещение, 2011.
2. Асмолов А.Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий: пособие для учителя А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И. А. Володарская и др. – М.: Просвещение, 2010.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. – М.: Просвещение, 2008.
4. Букатов В.М., Ершова А.П. Нескучные уроки: обстоятельное изложение социоигровых технологий обучения школьников. – Петрозаводск: VERSO, 2008.
5. Лобанова О.Б. Газизова Т.В., Колокольникова З.У., Митросенко С.В., Осяк С.А., Коршунова В.В. Роль учебной практики в подготовке будущего

учителя (на примере прикладного бакалавриата) // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 3; URL: <http://www.science-education.ru/123-20028>.

6. Серебрянникова Ю.А. Формирование языковой и лингвистической компетенций на уроках русского языка // Начальная школа. – 2016. – № 6. – С. 29–32.

7. Черепанова Л.В. Формирование лингвистической компетенции школьников в основной общеобразовательной школе. Теоретические основы: дисс...докт. пед. наук. – М., 2005.